GLOBALLASHUV SHAROITIDA MARKAZIY OSIYO MILLIY QADRIYATLARI VA SHAXS MA'NAVIY IDENTITETINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSI

Baykabilova Parizod Amanbayevna
Toshkent davlat texnika universiteti katta o'qituvchisi
@shixnazarmadiyorov@gmail.com
Karimbekov Ibroxim
Toshkent davlat texnika universiteti talabasi
@shixnazarmadiyorov@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashuv sharoitida Markaziy Osiyo milliy qadriyatlari va shaxsning ma'naviy identitetini shakllantirish muammosi falsafiy-pedagogik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Muallif globallashuvning milliy qadriyatlar uchun ham yangi imkoniyatlar, ham jiddiy ma'naviy tahdidlar keltirib chiqarayotganini asoslaydi hamda ommaviy madaniyat va axborot oqimining yosh avlod ma'naviy olamiga ta'sirini ko'rsatib beradi. Maqolada shaxs ma'naviy identitetining mohiyati, uning milliy qadriyatlar bilan bog'liqligi va bu identitetni saqlashda mintaqaning boy ma'naviy merosi tutgan o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, milliy qadriyatlar, ma'naviy identitet, Markaziy Osiyo, ommaviy madaniyat, ma'naviy immunitet, falsafiy-pedagogik.

Аннотация. В данной статье на основе философско-педагогического подхода анализируется проблема национальных ценностей Центральной Азии и формирования духовной идентичности личности в условиях глобализации. Автор обосновывает, что глобализация создаёт как новые возможности, так и серьёзные духовные угрозы для национальных ценностей, а также раскрывает влияние массовой культуры и информационных потоков на духовный мир молодого поколения. В статье раскрываются сущность духовной идентичности личности, её взаимосвязь с национальными ценностями и роль богатого духовного наследия региона в сохранении данной идентичности.

Ключевые слова: глобализация, национальные ценности, духовная идентичность, Центральная Азия, массовая культура, духовный иммунитет, философско-педагогический подход.

Abstract. This article examines the issue of national values in Central Asia and the formation of an individual's spiritual identity in the context of globalization through a philosophical and pedagogical approach. The author argues that

DOI: 10.5281/zenodo.24240626

globalization creates both new opportunities and serious spiritual challenges for national values and highlights the impact of popular culture and information flows on the spiritual world of the younger generation. The article explores the essence of an individual's spiritual identity, its relationship with national values, and the role of the region's rich spiritual heritage in preserving this identity.

Keywords: globalization, national values, spiritual identity, Central Asia, popular culture, spiritual immunity, philosophical and pedagogical approach.

Kirish. Zamonaviy dunyoning eng muhim belgilaridan biri globallashuv jarayonidir. U mamlakatlar va xalqlar o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni misli ko‘rilmagan darajada jadallashtirib, insoniyatga ulkan imkoniyatlar ochib bermoqda. Biroq globallashuv ayni paytda milliy madaniyatlar va qadriyatlar uchun jiddiy sinov hamdir: axborot makonining chegarasizligi, ommaviy madaniyatning keng yoyilishi va turmush tarzining bir xillashuvi yosh avlod ongi va qalbida milliy o‘zlik tuyg‘usini zaiflashtirish xavfini tug‘dirmoqda. Shu bois globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrash va shaxsning ma'naviy identitetini shakllantirish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biriga aylandi.

O‘zbekistonda bu masalaga davlat siyosati darajasida alohida e'tibor qaratilmoqda. "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonunda yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol toptirish ta'limning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan [1]. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirishga qaratilgan davlat dasturlari ham yoshlar qalbida milliy o‘zlik va vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlashni ustuvor vazifa sifatida ilgari suradi [2]. Markaziy Osiyo mintaqasi qadimdan boy ma'naviy-madaniy merosga ega bo‘lgani bois, bu meros globallashuv sinovlariga qarshi mustahkam ma'naviy zamin bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Ushbu maqolada globallashuv sharoitida Markaziy Osiyo milliy qadriyatlari va shaxs ma'naviy identitetini shakllantirish muammosi falsafiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – muammoning mohiyatini ochib berish va uni hal etishning pedagogik yo‘llarini asoslashdan iborat.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot nazariy-falsafiy xususiyatga ega bo‘lib, unda ilmiy manbalarni o‘rganish va tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Globallashuv, milliy qadriyatlar va ma'naviy identitet masalalariga oid falsafiy va pedagogik adabiyotlar o‘rganildi. Globallashuvning milliy qadriyatlarga ta'siri hamda ularni asrashning pedagogik imkoniyatlari qiyosiy tarzda tahlil qilindi. Manbalar ilmiy salohiyati va mavzuga aloqadorligi mezonlari asosida tanlab olindi.

Natijalar. Shaxsning ma'naviy identiteti deganda uning o‘z xalqi, tili, tarixi, dini va qadriyatlari bilan o‘zligini anglashi, ana shu negizda shakllangan barqaror

o‘zlik tuyg‘usi tushuniladi. Ma'naviy identitetning asosini milliy qadriyatlar – ona til, urf-odat, an'ana, tarixiy xotira va vatanparvarlik tashkil etadi. Aynan shu qadriyatlar insonni muayyan xalq va madaniyatning vakili sifatida belgilaydi, unga mansublik va ildiz tuyg‘usini beradi. Globallashuv sharoitida esa bu identitet jiddiy sinovga uchraydi: inson turli madaniy ta'sirlar oqimida o‘z o‘zligini yo‘qotib qo‘yish xavfi bilan yuzma-yuz keladi.

Globallashuvning ma'naviy sohadagi asosiy xavfi ommaviy madaniyatning salbiy ko‘rinishlari bilan bog‘liq. Yuksak estetik va axloqiy mazmundan mahrum, iste'molchilik va yengil-yelpi dam olishni targ‘ib qiluvchi madaniy mahsulotlar axborot vositalari orqali keng tarqalib, ayniqsa yoshlar ongiga ta'sir ko‘rsatmoqda. Bunday ta'sir asta-sekin milliy til va an'analarga befarqlikni, o‘z tarixidan uzoqlashishni va o‘zga qadriyatlarga tanqidsiz taqlidni keltirib chiqarishi mumkin. I.A.Karimov ta'kidlaganidek, bunday sharoitda yosh avlodda ma'naviy immunitetni, ya'ni zararli ta'sirlarga qarshi tura oladigan ichki ma'naviy kuchni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi [3]. Ma'naviy immunitet kuchli bo‘lgan shaxs globallashuv oqimidan foydali narsalarni qabul qilib, zararli ta'sirlardan o‘zini saqlay oladi.

Markaziy Osiyoning boy ma'naviy merosi aynan shunday ma'naviy immunitet uchun mustahkam manba bo‘la oladi. Mintaqa allomalarining merosida ilgari surilgan komil inson g‘oyasi, adolat, ilm va insonparvarlik qadriyatlari shaxsga puxta ma'naviy poydevor beradi. Abu Nasr Forobiyning fozil jamiyat va yetuk inson haqidagi ta'limoti [4], Abdulla Avloniyning axloqiy tarbiya millat taqdirini belgilovchi omil ekani haqidagi qarashlari [5] bugungi yoshlar uchun ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Bu meros globallashuv davrida shaxsning o‘z ildizlarini his etishiga, milliy o‘zligini anglashiga va shu asosda zamonaviy dunyoda ishonch bilan yashashiga xizmat qiladi.

Muammoning falsafiy mohiyati milliy va global o‘rtasidagi muvozanatni topishdadir. Bu masalada ikki chekka yondashuv bir xilda xatarlidir. Birinchisi – globallashuvni butunlay inkor etib, o‘zini tashqi dunyodan yopib olish, bu esa taraqqiyotdan orqada qolishga olib keladi. Ikkinchisi – o‘z qadriyatlaridan voz kechib, o‘zga madaniyatga tanqidsiz berilish, bu esa ma'naviy identitetning yo‘qolishiga, milliy o‘zlikdan mahrum bo‘lishga olib keladi. To‘g‘ri yechim esa ongli ma'naviy tanlovda: insonning o‘z milliy qadriyatlarini asosiy tayanch sifatida saqlab, ayni paytda umumbashariy taraqqiyot yutuqlarini saralab qabul qilishidadir. Shunday muvozanatgina shaxsni ham o‘z xalqiga sodiq, ham dunyoga ochiq qilib shakllantiradi.

Muhokama. Keltirilgan tahlil globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrash va ma'naviy identitetni shakllantirish, eng avvalo, pedagogik vazifa

ekanligini ko‘rsatadi. Insonning ma'naviy identiteti o‘z-o‘zidan shakllanmaydi – u maqsadli ta'lim-tarbiya jarayonida, oila, maktab va jamiyat hamkorligida tarkib topadi. Shu bois ta'lim tizimi oldida yoshlarga milliy qadriyatlarni ongli va hissiy tarzda singdirish, ularda o‘z xalqi tarixi va madaniyatidan faxrlanish tuyg‘usini tarbiyalash vazifasi turadi. Shu bilan birga, globallashuv oqimini tanqidiy baholay oladigan, foydali va zararli ta'sirlarni farqlay biladigan mustaqil fikrlashni rivojlantirish ham muhimdir.

Bu vazifani hal etishda mintaqaning boy pedagogik merosi muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogika tarixiga oid tadqiqotlarda ta'kidlanganidek, Markaziy Osiyo allomalarining axloqiy-tarbiyaviy g‘oyalari zamonaviy ta'lim mazmunini milliy qadriyatlar asosida boyitish imkonini beradi [6]. Bu g‘oyalarni o‘quv fanlari va tarbiyaviy tadbirlar mazmuniga singdirish, yoshlarni milliy merosdan bahramand qilish ularda mustahkam ma'naviy identitetni shakllantiradi. Davlat darajasida amalga oshirilayotgan ta'lim va ma'naviyat sohasidagi islohotlar [1; 2] ham aynan shu maqsadga – yoshlarni milliy ildizlarga sodiq, ayni paytda zamonaviy dunyoqarashga ega shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan. Demak, globallashuv tahdidlariga eng ishonchli javob ma'naviy jihatdan yetuk, o‘zligini anglagan va dunyoga ochiq shaxsni tarbiyalashdan iborat.

Xulosa. O‘tkazilgan falsafiy-pedagogik tahlil globallashuv Markaziy Osiyo milliy qadriyatlari va shaxs ma'naviy identiteti uchun bir vaqtning o‘zida ham imkoniyat, ham tahdid ekanligini ko‘rsatdi. Ommaviy madaniyat va axborot oqimining salbiy ta'siri yosh avlodda milliy o‘zlik tuyg‘usini zaiflashtirish xavfini tug‘dirsa-da, mintaqaning boy ma'naviy merosi bu tahdidlarga qarshi mustahkam ma'naviy immunitet uchun ishonchli zamin bo‘la oladi. Muammoning yechimi milliy ildizlarga sodiqlik bilan global dunyoga ochiqlik o‘rtasidagi muvozanatni ta'minlashda, ya'ni ongli ma'naviy tanlovda namoyon bo‘ladi.

Shu bois globallashuv sharoitida shaxs ma'naviy identitetini shakllantirishning eng samarali yo‘li – milliy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim-tarbiya mazmuniga tizimli singdirish va yoshlarda tanqidiy fikrlash hamda ma'naviy immunitetni rivojlantirishdir. Bu yondashuv shaxsni global sinovlar oldida o‘z o‘zligini yo‘qotmaydigan, ayni paytda taraqqiyotdan orqada qolmaydigan qilib tarbiyalash imkonini beradi. Kelgusi tadqiqotlarda bu vazifani amalga oshirishning aniq pedagogik shart-sharoitlari va vositalarini ishlab chiqish istiqbolli yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. –T., 2020-yil 23-sentyabr, O‘RQ-637-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi PF-60-sonli Farmoni. – T., 2022.

3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.: Ma'naviyat, 2008. –176 b.

4. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. –T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.

5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. –T.: O‘qituvchi, 1992.

6. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. – T.: Noshir, 2010.